

Aleš Maver

Samorastniški armenski kristjani Komentar k skupni izjavi njegove svetosti papeža Frančiška in njegove svetosti Karekina II. v Ečmiadzinu v Republiki Armeniji

Self-sown Armenian Christians

Commentary to the Common Declaration of his Holiness Francis and his Holiness Karekin II at Holy Etchmiadzin, Republic of Armenia

Nastanek in razvoj Armenske apostolske Cerkve, ki je v letošnjem juniju gostila rimskega škofa Frančiška na svojem sedežu v Ečmiadzinu, se izmika običajnim shemam cerkvene zgodovine. Mirno jo lahko razglasimo za enega bolj samoniklih pojavov med živo paleto krščanskih cerkvenih skupnosti. Njeno preživetje v matični domovini Armencev in v armenski diaspori bi bilo moč sočasno razglasiti za dokajšen čudež, saj je glavnino svoje preteklosti preživela v obnebjju državnih tvorb, ki so prednost dajale drugačnim verskim kultom ali – kot v primeru Sovjetov – kar borbenemu ateizmu. Zaradi tega je zgodovina Armenske cerkve preprejena z mučeništvom, ki je doseglo svoj vrh v genocidu nad Armenci med prvo svetovno vojno. In če je uspelo načrtovalcem Osmanskega imperija zgolj kot države turškega naroda skrajno zredčiti armensko navzočnost v zgodovinski zahodni Armeniji, je spričo sovjetske okupacije, ki je leta 1921 uničila mlado armensko neodvisno republiko, skoraj dve desetletji grozil konec organiziranega cerkvenega življenja tudi v vzhodni Armeniji, kjer sta sicer preživela armenski jezik in narodnost, edini otoček svobodnega izpovedovanja krščanske vere

v njeni armenski obliki pa je ob diaspori ostal Bližnji vzhod s težiščem v Libanonu. Obnova armenske neodvisnosti v vzhodni Armeniji leta 1991 je nato omogočila Cerkvi nesluten razcvet, seveda združen s podobnimi pastmi kot drugod na prostoru nekdanjega sovjetskega imperija.

I

A pojdemo po vrsti. Za razumevanje zgodbe armenskega krščanstva je skoraj nujna njena prostorska umestitev, ne le zato, ker je prav geografija gorate matice odločilno prispevala k preživetju in današnji živosti armenske oblike krščanstva (kot odločno zatrdi Jenkins 2013, 318). Omenjena zgodba se namreč na štirih »prizoriščih«, (i) v tako imenovani Veliki ali vzhodni Armeniji, ki v glavnem sovпада z današnjo samostojno Armenijo, skupaj s priveskom v eksklavi Gorski Karabah; (ii) v tako imenovani Mali ali zahodni Armeniji v Anatoliji v Turčiji, ki je bila prizorišče genocida nad Armenci; (iii) v Levantu, predvsem v Libanonu, Siriji, Egiptu in v Jeruzalemu; (iv) in slednjič v Kilikiji na jugovzhodu Turčije, od koder so Armenci prav tako praktično izginili na začetku 20. stoletja. Že večkrat je bila omenjena armenska diaspora, v kateri danes živi nekako polovica vseh armenskih kristjanov in katere glavni težišči sta ZDA in v Evropi Francija. Omembe vredna je mimo tega navzočnost armenskih kristjanov v Iranu s težiščem v Isfahanu. Tja so jih zanesli preseljevalni ukrepi perzijskih vladarjev v začetku 17. stoletja. Temu zemljepisnemu štirikotniku v grobem ustreza današnja struktura Armenske apostolske cerkve. Na njenem čelu je katolik(os) v Ečmiadzinu v Armeniji, ki ima častno prvenstvo med vsemi štirimi najvišjimi dostojanstveniki v tej Cerkvi. Katolik je približna ustreznica siceršnjemu naslovu patriarh v drugih vzhodnih Cerkvah, armenska raba pa pri tem posnema rabo svoje stare vzornice in konkurentke, Cerkve Vzhoda (»nestorijancev«). Naslov katolika nosi sicer tudi patriarh Gruzijske cerkve, vendar ta sodi med tako imenovane Kalcedonske Cerkve. V svetem Ečmiadzinu oziroma v mestu, ki se je nekoč imenovalo in se sedaj ponovno imenuje Vagaršapat, je imel svoj sedež že sv. Gregor Prosvetitelj, utemeljitelj armenskega državnega cerkvenstva, katolik pa se je tja po kilikijski medigri vrnil v štiridesetih letih 15. stoletja. A omenjena vrnitev ni odpravila ostalih treh osamosvojenih jurisdikcij in dejansko je katolik »maternegega sedeža« zadolžen predvsem za armenske

vernike doma v Armeniji in na območju nekdanje Sovjetske zveze, kjer jih je zlasti veliko v Gruziji, Rusiji in Ukrajini.

Drugi po pomenu v hierarhiji Armenske cerkve je tako katolik katolikata velike kilikijske hiše, ki je imel svoj zgodovinski sedež na jugovzhodu Turčije, po genocidu pa se je preselil v Antelijo blizu Bejruta v Libanonu. Ob levantinskih Armencih so v njegovi domeni predvsem Armenci v diaspori. Poleg obeh katolikov predstavljata vrh armenske hierarhije še patriarha v Konstantinoplu (Istanbulu) in Jeruzalemu, ki sta se pod vplivom političnih razmer od katolikata osamosvojila po 1453 oziroma že leta 1311 (Pinggéra 2011, 59). Medtem ko jeruzalemskega patriarha povezujemo predvsem z armensko četrtjo v vzhodnem delu Jeruzalema, je imel konstantinopelski vse do genocida pod seboj veliko število armenskih kristjanov na območju današnje Turčije. Njihovo število je do danes kajpak upadlo na uradnih nekaj deset tisoč. Obstajal je, in to vse od 1113 do 1895, uradno celo do 1916, še katolikat s sedežem na otoku Ahtamar (Akdamar) na jezeru Van v današnji vzhodni Turčiji (Tamcke 2007, 30), a si pravzaprav ni pridobil večjega pomena.

Že v okviru tega uvoda velja omeniti, da so že v srednjem veku obstajali nekateri poskusi združitve Armenske cerkve z Rimsko, a so se v glavnem izjalovili ob pereči zahtevi zahodnjakov po priznanju papeževega primata (Nersessian 2008, 26). Končno je do unije najprej prišlo v prvi polovici 17. stoletja med Armenci v takratni poljsko-litovski državi s težiščem v Lvivu v vzhodni Galiciji, kjer je še zdaj uradno sedež armenskokatoliškega nadškofa, čeprav je nadškofija nezasedena vse od sovjetske okupacije vzhodne Galicije leta 1939. Pomembnejša je zato vzpostavitev armenskokatoliškega patriarhata leta 1742, ki ima danes sedež v samostanu Bzomar v Libanonskem gorovju (Feulner 2012, 111). Drugače kot med tako imenovanimi nestorijanskimi kristjani je delež armenskih kristjanov, ki pripadajo Uniatski cerkvi, sorazmerno majhen, četudi naj bi njihovo število predvsem v Armeniji po uradnih podatkih po osamosvojitvi Armenije precej naraščalo.

II

Podobno zapleteno kot zemljepisni okvir in struktura Armenske cerkve je vprašanje njenih začetkov in njene teološko-zgodovinske umestitve. Tukaj se je treba vrniti k že izraženemu mnenju o samoniklosti krščan-

stva v Armeniji. Seveda pa slednje ni nastalo iz nič. Že z imenom Cerkev zase reklamira apostolski izvor, pri čemer se sklicuje na to, da sta krščanstvo med govorcami (znova zelo samosvoje) indoevropske armenščine širila apostola Tadej in Jernej. Tudi zaradi tega so armenski kristjani zavračali v svojih očeh pokroviteljske pozive denimo Leona XIII., naj priznajo njegovo prvenstvo (Nersessian 2008, 26), in očitno so imeli sestavljavci skupne izjave papeža in katolika omenjeno pred očmi, ko so navedena apostola postavili v isto vrsto s Petrom in Pavlom, na avtoriteto katerih svoj apostolski izvor opira rimski sedež. Četudi je sv. Jernej kot apostol Armenije prvič zanesljivo omenjen šele v 7. stoletju, vsaj sklicevanje na njegovega kolega Tadeja kaže, da bi prvi krščanski impulzi utegnili v gorato kavkaško deželo priti iz sirskega prostora (Pinggéra 2011, 51). Nekaj teže podmeni o apostolskem izvoru krščanstva v teh zemljepisnih širinah navsezadnje daje Tertulijan, ko na začetku 3. stoletja o Armencih govori kot o pričah binkoštnega dogodka (Nersessian 2008, 25). Prvega po imenu znanega škofa z armenskega območja, Meruzanesa, pa kot naslovnika pisma aleksandrijskega škofa Dionizija iz druge polovice 3. stoletja navaja Evzebij iz Cezareje (Pinggéra 2011, 51), pri čemer ni jasno, ali je treba njegovo škofijo iskati v vzhodni ali zahodni Armeniji (k slednjemu se nagiba Nersessian 2008, 25).

Politični položaj armenske državne tvorbe pod vladavino dinastije Arsaqidov na prepihu med rimsko in perzijsko velesilo je končno narekoval tudi pihanje cerkvenih vetrov. Če lahko za obdobje do leta 298, ko je Armenija za slabo stoletje postala rimski vazal, predpostavimo prevladujoči misijonski vpliv Cerkve v Edesi, je po omenjenem mejniku vidno naraščanje vpliva zahodnejšega grškega krščanstva, zlasti iz Cezareje v Kapadokiji (Feulner 2012, 108). Z njo je povezano tudi skoraj mitično povzdignjenje krščanstva v državno vero.

Do tega naj bi po mnenju vplivnih sodobnih raziskovalcev sicer prišlo nekaj pozneje, kot so včasih mislili, in sicer leta 314. Odločen za datiranje prelomnice je sicer odgovor na vprašanje, kdaj je armenski prestol zasedel Tiridat III., možakar v vlogi nekakšnega armenskega Konstantina (Nersessian 2008, 23–24). Vsekakor pa je krščanstvo postala državna vera precej prej kot v rimski državi. Sočasno lahko sklepamo, da je šlo pri njegovem vzponu v Armeniji še precej bolj kot v rimski soseščini za uvajanje »od vrha«. Zanj je bil ob nekdanjem zagretem nasprotniku kristjanov Tiridatu, ki naj bi celo sledil Dioklecijanovi liniji, najzasluž-

nejši že omenjeni Gregor Prosvetitelj, ki je škofovsko posvečenje kot še nekaj njegovih naslednikov (naslednjih sto in več let so prihajali iz njegove družine) prejel v kapadokijski Cezareji. Težave s ponotranjenjem krščanstva pri vojaško naravnani in nepismeni armenski eliti je najslikoviteje opisal Favst Pesnik (425–486) v drugi polovici 5. stoletja. Zelo jasno izstopijo v njegovem opisu podobnosti s težavami z uveljavljanjem krščanskega miselnega blaga pri podobno naravnani aristokraciji na evropskem zahodu v zgodnjem srednjem veku (Brown 2013, 276–279).

V zvezi s tem velja izpostaviti še eno izrazito posebnost armenskega krščanstva. Krščanska kultura ni zgolj nadaljevanje bogate pisne dediščine starejših, kot v primeru asirskega ali koptskega krščanstva, ki sta za svoje potrebe udomačila aramejsko in egiptovsko dediščino. Krščanski voditelji so morali armensko literaturo (s pisavo vred) šele ustvariti, saj je pred tem obstajala zgolj v ustni obliki. Ključno ime ob tem dosežku je Mesrop Maštoc, ki naj bi leta 406 izumil do danes rabljeni armenski črkopis (Wilken 2012, 230–231). Njegov izum ni pomenil le revolucije za armensko bogoslužje, ki so ga dotlej obhajali v aramejščini ali grščini (Feulner 2012, 109), marveč je prišlo do prave eksplozije prevodne dejavnosti. Njen sad je bila predstavitev v armenščino domala celotnega kanona grških in sirskih cerkvenih očetov (za natančen seznam gl. Nersessian 2008, 29–30). Nekatera besedila, denimo prvi del Evzebijeve *Kronike* ali nekatere eksegetske razprave Hezihija iz Jeruzalema, so se ohranila samo v armenščini.

Samoniklost in posebnost armenskega krščanstva potrjuje ravno tako njegovo ravnanje v času velikih kristoloških sporov 5. stoletja. Težko je verjeti, da bi vojaška armenska družba za ta vprašanja kazala podobno zanimanje kot grško govoreči rimski vzhod. Armenski škofje so vsekakor precej nevpadljivo sledili toku prvih štirih za ekumenske razglašanih koncilov (Pinggéra 2011, 54), pri čemer se je njihov dolgoletni katolik Šahak (387–438) po efeškem koncilu celo odrekel svojemu nekdanjemu navdušenju nad Teodorjem iz Mopsuestije (Wilken 2012, 233). Tako je odločilna vloga za temeljno preusmeritev armenskega krščanstva pripadla spremenljivim političnim razmeram.

Leta 428 so Perzijci v svojem delu Armenije, ki je bila od leta 387 štiripetinsko v njihovi domeni, odpravili zadnje ostanke armenske držav-

nosti pod domačimi vladarji. Nadoblast perzijskih kraljev sama po sebi ni vzbujala odpora, toliko ostreje pa se je del armenskega plemstva v začetku petdesetih let 5. stoletja odzval na zahtevo, naj svojo lojalnost Perzijcem pokažejo še s sprejemom njihove, zoroastrske, vere. Aristokrati pod vodstvom Vartana Mamikonjana so bili leta 451 sicer poraženi in kar 1036 naj bi jih padlo, a po več kot treh desetletjih so perzijski vladarji popustili in svojim armenskim podanikom pustili versko svobodo (Brown 2013, 278). Čas boja za ohranitev krščanstva v Armeniji je prinesel dve za prihodnost odločilni naključji. Armenski cerkveni voditelji so zaradi domačih težav »izpustili« cerkveni zbor v Kalcedonu leta 451, medtem ko so Perzijci poskušali armenske kristjane pred sklenitvijo kompromisa podrediti jurisdikciji katolikov vzhodnosirske »nestorijanske« Cerkve, ki je predstavljala večino kristjanov v perzijski državi (Wilken 2012, 233).

Odsotnost v Kalcedonu in nasprotovanje vplivu Vzhodnosirske cerkve sta privedli do tega, da sta se, ko so se armenski kristjani kristološkim vprašanjem sploh lahko posvetili, sinodi leta 505/6 in še odločneje leta 555 v Dvinu v vzhodni Armeniji, kjer je bil tedaj sedež civilne in cerkvene uprave, odločili za sprejem monofizitske različice krščanstva in za zavrnitev nauka o dveh Kristusovih naravah (Pinggéra 2011, 54–55). Kot tretje naključje je na njihovo odločitev, pri kateri so kasneje sicer vedno vztrajali, vplivalo dejstvo, da je v Vzhodnorimskem cesarstvu v času prve dvinske sinode veljal *Henotikon* cesarja Zenona, s katerim je hotel iti naproti monofizitski večini v vzhodnih pokrajinah svoje domene (Wilken 2012, 234). Pod zahodnosirskim (»jakobitskim«) vplivom je monofizitska teologija armenskih kristjanov sčasoma pridobila nekatere poteze tako imenovega julijanstva. Po nauku slednjega je imel Kristus že ob človeškem rojstvu nestrohljivo telo (Pinggéra 2011, 55). Nasploh je ostala Armenska apostolska cerkev v svoji zgodovini s Sirsko ortodoksko cerkvijo (»jakobiti«) najbolj povezana.

III

Če je bila Armenska cerkev vzpostavljena od »zgoraj«, kot državna Cerkev, je v naslednjih stoletjih postala izrazita »ljudska Cerkev«. Kjer so živeli Armenci, je bila z njimi armenska različica krščanstva. Zunanji okvir, v katerem so živeli v matičnih pokrajinah, je bil sicer vse od 7. do 19. stoletja v glavnem zaznamovan s prevlado islama. Arabci, Seldžuki,

Osmani in Perzijci so bili med najpomembnejšimi gospodarji obeh Armenij. Časovni obočji armenske državnosti so bili redki. Za armensko cerkveno zgodovino je bil nedvomno najpomembnejši kilikijski, ki se je pod dinastijo Rubenidov v 12. stoletju izoblikoval na območju, na katerega so se številni Armenci zatekli pred pritiskom Seldžukov. Takrat so bili s preselitvijo katolika iz Armenije položeni temelji za današnjo dvojnost med ečmiadzinskim in kilikijskim katolikatom (Feulner 2012, 110). Ta »Mala Armenija« je nekaj časa gojila intenzivne stike s križarskimi državami na Bližnjem vzhodu. V tem obdobju ne koreninijo samo prvi poskusi združitve z Rimsko cerkvijo, med katerimi se je posebej angažiral nadškof v Pavlovem Tarzu, Nerzes iz Lambrona (Pinggéra 2011, 57), temveč tudi trajnejši latinski vplivi na armensko liturgijo. Slednja se od ostalih vzhodnih med drugim loči po uporabi nekvašenega kruha, pristopnih molitvah ob začetku evharistične daritve ali zadnjem evangeliju, kot ga pozna današnja izredna oblika rimskega mašnega obreda. Armenci razen tega vinu pri liturgiji ne primešajo vode (Feulner 2012, 119sl.). Leta 1375, več kot osemdeset let po padcu zadnje križarske postojanke, je bilo konec armenske samostojnosti v Kilikiji.

Težavno sobivanje z muslimani je veliko Armencev v vseh obdobjih prisililo, da so se izselili daleč stran od matične domovine. Tako so cerkvena občestva Armenske apostolske cerkve nastajala od severne Evrope do jugovzhodne Azije (Pinggéra 2011, 58–59).

Delno olajšanje za Armence je predstavljala ruska priključitev perzijskih kanatov Erevan in Nahičevan leta 1828, pri čemer je prvi pokrival večji del današnje Armenije, in potem ob koncu sedemdesetih let 19. stoletja še osmanskega Karsa, dobršnega dela osmanske zahodne Armenije. Čeprav si je ruska carska oblast precej podredila Armensko cerkev, je ni kot Gruzijske preprosto priključila Ruski (Pinggéra 2011, 60), kar vpliva na še današnji veliko pozitivnejši odnos Armencev do Rusije, čeprav mu je v novejšem času odločilne poudarke dalo dejstvo, da je Rusija tako rekoč edini armenski zaveznik v vprašanju eksklave Gorski Karabah.

Najhujšo nočno moro so nato prinesle posledice mladoturške revolucije v Osmanskem cesarstvu, ko se je porodila zamisel o tej večnarodni državi zgolj kot državi turškega naroda. Posameznim pokolom od leta 1895 je sledil genocid od leta 1915 naprej, v katerem naj bi po približnih podatkih umrlo 1,5 milijona ljudi (Feulner 2012, 112; Tamcke 2007, 31).

Genocid je po eni strani izbrisal armensko navzočnost v zahodni Armeniji in po drugi strani postal žalosten povzetek mučeniške zgodovine armenskih kristjanov. Ustvaril je tudi novo veliko diasporo na Bližnjem vzhodu, saj so se preživeli Armenci iz Turčije v glavnem zatekli v Sirijo, Libanon in Egipt. V Siriji so vsaj do zadnje državljanske vojne predstavljali najpomembnejšo krščansko skupnost, v Libanonu pripada članom Armenske apostolske cerkve še vedno pet in armenskim katoličanom en sedež v libanonskem parlamentu. Kot že rečeno, se je v Libanon umaknil tudi kilikijski katolik.

Genocid ni bil konec trpljenja Armenske cerkve v dvajsetem stoletju. Seveda ni bilo misliti na vzpostavitev armenske države, kot jo je skiciral neuresničeni mirovni sporazum z Osmani v pariškem predmestju Sèvres leta 1920, pritiska sovjetskih boljševikov pa ni vzdržala niti vzpostavljena armenska država v vzhodni Armeniji. Najprej je združena z gruzijskimi in azerbajdžanskimi sosedi pristala v okviru Zakavkajske sovjetske socialistične republike, od leta 1936 pa je bila samostojna sovjetska republika. Za armenske kristjane je bil to čas neusmiljenega preganjanja, med katerim je bil ubit emčiadzinski katolik, ečimiadzinsko svetišče pa več let zaprto. Razmere so se nekoliko izboljšale predvsem v času dolgoletnega vodenja Armenske cerkve Vazhena I. (1955–1994). Ta je doživel tudi burni konec osemdesetih let, ko je po katastrofalnem potresu leta 1988 oživelo prizadevanje za armensko samostojnost, a so se številnim izgnanim Armencem v zgodovini pridružili Armenci iz Azerbajdžana, zlasti iz prestolnice Baku. V z Armenci naseljeni azerbajdžanski enklavi Gorski Karabah je nastala armenska paradržava, ki še danes bremeni odnose z Azerbajdžanom in Turčijo, medtem ko je spor zanjo Armenijo krepko potisnil v rusko naročje. Armenska apostolska cerkev je doživela nesluten razcvet in uživa velik ugled v družbi, seveda pa je stalen problem njena navezanost na državno oblast, kar jo povezuje z večino vzhodnih Cerkva.

IV

Prisrčni odnosi med Armensko apostolsko cerkvijo in Katoliško cerkvijo v zadnjem obdobju, vidni iz toplega sprejema papeža Frančiška v Armeniji junija letos (kar je bilo v precejšnjem nasprotju z mlačnim sprejemom v sosednji Gruziji) in tudi iz vsebine skupne izjave katolika Karekina II. in papeža, imajo več vzrokov. Eden je gotovo ta, da do

prave »ločitve« med Cerkvama pravzaprav nikoli ni prišlo, ker je Cerkev v Armeniji zrasla kot nekak samorastnik daleč od središč takratnega krščanstva. Stiki z Latinci v križarskih časih so sicer vzbujali tako odobravanje kot nasprotovanje med armenskimi krščanskimi voditelji (in so navsezadnje pustili trajne sledi v armenski liturgiji). Tudi Armenska katoliška cerkev za svojo starejšo in večjo sestro ni predstavljala hudega trna v peti. Zato niti ne preseneča, da je skupna izjava katolika in patriarha sploh ne omenja. Obe Cerkvi namreč delita zavezanost armenski kulturi in zgodovini in tudi pripadniki večje med njima recimo priznavajo zasluge za ohranjanje te dediščine katoliškemu armenskemu redu mehitaristov s pomembnima samostanoma v Benetkah in na Dunaju (Pinggéra 2011, 58).

Povsem drugače je to v primeru Ruske pravoslavne in Ukrajinske grkokatoliške cerkve. Prva je namreč hkrati z zahtevo po obnovi fiktivne »edinosti« s priključitvijo slednje, ki v takšni obliki ni nikdar obstajala, po drugi svetovni vojni sočasno služila za orodje načrtom sovjetskih komunističnih oblastnikov in rusifikaciji. Z vidika te težke zgodovinske dediščine lahko pritrdimo oceni vodilnega mlajšega strokovnjaka za pravoslavje pri nas Simona Malmenvalla (2016), da je formulacija o unitatstvu v skupni izjavi iz Havane »zgodovinski kompromis«, čeprav je razumljiva tudi slaba volja ukrajinskih grkokatolikov nad splošnim tonom izjave. V primeru armenskega krščanstva v odnosu do katoličanov podobnih zgodovinskih zamer, kot rečeno, ni.

Pomembno je k otoplitvi slednjich prispevalo odločno načelno stališče že papeža Janeza Pavla II., navedeno v izjavi, in še posebej papeža Frančiška, do vprašanja genocida nad Armenci. Tu je bilo ključno bogoslužje v Petrovi cerkvi v Rimu 12. aprila 2015, med katerim so se papež in ves armenski cerkveni ter državni vrh spomnili stoletnice genocida. Pač pa je v izjavi dokaj previdna omemba vprašanja Gorskega karabaha, kjer se Sveti sedež kajpak ne more postaviti izrazito na armensko stran.

Mnogo poudarkov v izjavi je enakih kot v izjavi Frančiška in patriarha Kirila iz Havane. Gre za opozorilo na trpljenje kristjanov na Bližnjem vzhodu, izražanje priznanja razvoju in možnostim za razcvet Armenske cerkve v Armeniji, podčrtana so skupna stališča do vloge družine v družbi. Glede na več kot tisoč petsto let izkušnje mučeništva pri armenskih kristjanih, ki je v genocidu in sovjetskem protikrščanskem terorju

doseglo nove žalostne vrhunce, je prav pričevanje mučencev pomembna tema besedila. Iz nje izvirajoči poudarek na »ekumenizmu krvi« pa vodi k ugotovitvi, zadnje čase izpostavljeni ob vseh papeževih ekumenskih prizadevanjih, da je tistega, kar kristjane družijo, neprimerno več od razlik. Ker so, kot je bilo videti, tovrstne razlike v primeru Armenske apostolske cerkve sad ločenega zgodovinskega razvoja in velikokrat celo zgodovinskega naključja, je ta ugotovitev še posebej umestna.

Skupna izjava njegove svetosti papeža Frančiška in njegove svetosti Karekina II. v Ečmiadzinu v Republiki Armeniji

Midva, papež Frančišek in Karekin II., katolikos vseh Armencev, povzdigujeva svoje misli in svoji srci v zahvali Vsemogočnemu za trajno in vedno večjo bližino v veri in ljubezni med Armensko apostolsko cerkvijo in Katoliško cerkvijo v njunem skupnem pričevanju za evangelijsko oznanilo v svetu, ki ga trgajo spori in ki si želi utehe in upanja. Hvaliva presveto Trojico, Očeta, Sina in Svetega Duha, da nama je dovolila to srečanje v svetopisemski deželi ob gori Ararat, ki se vzpenja, kakor da bi nas hotela spomniti, da bo Bog vedno naše varstvo in upanje. V duhu se rada spominjava, da je leta 2001, ob 1700. obletnici razglasitve krščanstva za armensko vero, sveti Janez Pavel II. obiskal Armenijo in bil priča nove strani prisrčnih in bratskih odnosov med Armensko apostolsko cerkvijo in Katoliško cerkvijo. Hvaležna sva za milost, da sva bila skupaj pri slovesnem bogoslužju v baziliki svetega Petra v Rimu, 12. aprila 2015. Tedaj sva se zavezala, da se bova upirala vsaki obliki diskriminacije in nasilja. Obudila sva spomin na žrtve tistega poboja, ki ga je Skupna izjava njegove svetosti Janeza Pavla II. in njegove svetosti Karekina II. označila kot »uničenje milijona in pol armenskih kristjanov, ki ga na splošno opredeljujejo kot prvi genocid 20. stoletja« (27. september 2001).

Hvaliva Gospoda za dejstvo, da je krščanska vera danes ponovno odločilna resničnost v Armeniji in da Armenska cerkev nadaljuje svoje poslanstvo v duhu bratstva in sodelovanja med Cerkvami ter podpira vernike pri graditvi sveta solidarnosti, pravičnosti in miru.

Na žalost pa smo priče neizmerno tragedije, ki se dogaja pred našimi očmi: neštete nedolžne osebe so ubite, izgnane ali prisiljene v boleč in negotov odhod iz domovine zaradi narodnih, političnih in verskih sporov na Bližnjem vzhodu in drugih krajih sveta. Zaradi tega so narodne in verske manjšine postale predmet preganjanj in okrutnih ravnanj; na žalost je takšno trpljenje zaradi verske pripadnosti posta-

lo vsakodnevna resničnost. Mučenci pripadajo vsem Cerkvam, njihovo trpljenje je »ekumenizem krvi«, ki presega zgodovinske ločitve med kristjani in vse nas kliče k prizadevanju za vidno edinost med Kristusovimi učenci. Na priprošnji svetih apostolov Petra in Pavla, Tadeja in Jerneja skupaj moliva za spremembo srca v vseh tistih, ki zagrešijo takšne zločine, in v tistih, ki so zmožni ustaviti nasilje. Poglavarje narodov prosiva, naj prislubnejo prošnji milijonov ljudi, ki hrepeneče pričakujejo mir in pravičnost na svetu, ki prosijo za spoštovanje tistih pravic, ki jim jih je podelil Bog, in ki nujno potrebujejo kruba, ne orožja. Na žalost doživljamo preganjanje vere in verskih vrednost na fundamentalističen način, s katerim opravičujejo širjenje sovraštva, diskriminacije in nasilja. Opravičevanje takšnih zločinov na temelju verskih idej je nesprejemljivo, ker »Bog ni Bog nereda, ampak miru« (1 Kor 14,33). Poleg tega je spoštovanje verskih razlik nujen pogoj za mirno sobivanje različnih narodnih in verskih skupnosti. Prav zato, ker smo kristjani, smo poklicani, da iščemo in uveljavljamo poti sprave in miru. Ob tem izraža tudi svoje upanje za mirno rešitev vprašanj, ki se tičejo Gorskega karabaha.

Jezus je učil svoje učence: »Bil sem lačen in ste mi dali jesti, bil sem žejen in ste mi dali piti, bil sem tujec in ste me sprejeli, bil sem nag in ste me oblekli, bil sem bolan in ste me obiskali, bil sem v ječi in ste prišli k meni.« (Mt 25,35-36) Ob teh Jezusovih besedah prosiva vernike naših Cerkev, naj odprejo svoja srca in svoje roke žrtvam vojne in terorizma, beguncem in njihovim družinam. Na kocki je sam smisel naše človečnosti, naše solidarnosti, sočutja in velikodušnosti, ki ga moremo izraziti ustrezno samo z neposredno in dejansko porabo virov. Prižnavava, da je bilo vse to že storjeno, a poudarjava, da se še veliko več zahteva od odgovornih v politiki in od mednarodne skupnosti, zato da bi zagotovili pravico vseh ljudi do življenja v miru in varnosti, da bi podprli pravno državo, da bi zavarovali verske in narodne manjšine, da bi se borili proti trgovanju in tihotapstvu z ljudmi.

Sekularizacija obsežnih področij družbe ter odtujevanje družbe od duhovnega in Božjega neizogibno privede do razčlovečenega in materialističnega gledanja na človeka in družino. V tem pogledu sva zaskrbljena zaradi krize družine v mnogih deželah. Armenska apostolska cerkev in Katoliška cerkev imata isti pogled na družino, utemeljeno na zakonski zvezi, ki je dejanje zastonske in zveste ljubezni med mošcem in ženo.

Z veseljem potrjujeva, da sva kljub obstoječim ločitvam med kristjani, jasneje doumela, da je veliko več tega, kar nas združuje, kakor tistega, kar nas ločuje. To je trden temelj, na katerem se bo razodevala edinost Kristusove Cerkve po Gospodovih besedah: »Da bi bili vsi eno.« (Jn 17,21) V preteklih desetletjih so odnosi med

Armensko apostolsko cerkevijo in Katoliško cerkevijo uspešno vstopili v novo obdobje, ki ga krepijo naše vzajemne molitve in naše skupno zavzemanje za premagovanje sedanjih izzivov. Danes sva prepričana o ključni pomembnosti, da razvijamo te odnose, se lotevamo globokega in odločnejšega sodelovanja ne samo na teološkem področju, ampak tudi v molitvi in dejavnem sodelovanju na ravni krajevnih skupnosti, da bi dosegli polno občestvo in dejanske izraze edinosti. Svoje vernike spodbujava, naj složno delajo za uveljavljanje krščanskih vrednot v družbi in naj učinkovito prispevajo k izgradnji družbe v pravičnosti, miru in človeški solidarnosti. Pred nami je oprta pot sprave in bratstva. Sveti Dub, ki nas vodi v popolno resnico (Jn 16,13), naj podpira vsako pristno prizadevanje za graditev mostov ljubezni in občestva med nami.

Iz Ečmiadzina vabiva vse naše vernike, da se nama pridružijo v molitvi, kakor je molil sveti Narzes: »Veličastni Gospod, sprejmi ponižne prošnje svojih služabnikov in dobrohotno usliši naše molitve na priprošnje svete Božje Matere, svetega Janeza Krstnika, svetega Štefana prvega mučenca, svetega Gregorija Razsvetljalca, svetih apostolov, prerokov, Božjih svetnikov, mučencev, očakov, puščavnikov, devic in vseh svojih svetnikov v nebesih in na zemlji. Tebi, nedeljiva Sveta Trojica, bodi slava in čast na vekov veke. Amen.«

Sveti Ečmiadzin, 26. junija 2016

Njegova svetost Francišek in njegova svetost Karekin II.

Reference

- Brown, Peter.** 2013. *The Rise of Western Christianity. Triumph and Diversity, A. D. 200–1000. Tenth Anniversary Revised Edition.* Malden; Oxford; Chichester: Wiley-Blackwell.
- Feulner, Hans-Jürgen.** 2012. Der armenische Ritus. V: B. J. Groen in C. Gastgeber, ur. *Die Liturgie der Ostkirche. Ein Führer zu Gottesdienst und Glaubensleben der orthodoxen und orientalischen Kirchen*, 105–132. Freiburg; Basel; Wien: Herder.
- Jenkins, Philip.** 2013. *Das Goldene Zeitalter des Christentums. Die vergessene Geschichte der größten Weltreligion.* Freiburg; Basel; Wien: Herder.
- Malmenvall, Simon.** 2016. Stoletja katoliško-pravoslavnihi spopadov in sklenitev miru na komunističnem otoku. *Delo*, 24. september. Dostopno na: <http://www.times.si/stoletja-katoliško-pravoslavnihi-spopadov-in-sklenitev-miru-na-komunističnem-otoku--129e-a5166bafaf5a48daa6c7e326247d6e1788dd.html> (pridobljeno 30. 10. 2016).
- (Iz italijansčine prevedel Anton Štrukelj)*
- Nersessian, Vrcj Nerses.** 2008. Armenian Christianity. V: K. Parry, ur. *The Blackwell Companion to Eastern Christianity*, 23–46. Malden; Oxford; Chichester: Blackwell.
- Pinggéra, Karl.** 2011. Die Armenisch-Apostolische Kirche. V: C. Lange in K. Pinggéra, ur. *Die altorientalischen Kirchen. Glaube und Geschichte*, 51–62. Darmstadt: WBG.
- Tamcke, Martin.** 2007. *Das orthodoxe Christentum.* München: C. H. Beck.
- Wilken, Robert Louis.** 2012. *The First Thousand Years. A Global History of Christianity.* New Haven-London: Yale University Press.